

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 10

Засновано у 2013 році

Рівне – 2018

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 10

Founded in 2013

Rivne – 2018

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 10 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 188 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Левовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м. Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 4 від 27 квітня 2018 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

5. Satir V. Psychotherapija semji : per. s angl. / V. Satir. – St. Petersburg : Rech, 2000.
6. Fedorenko R. P. Psychologija molodoi simji ta simeina kruza : monografija / R. P. Fedorenko. – Luts'k : RVV "Vega" Volyn. Nats. un-th im. Lesia Ukrainka, 2007. – 168 s.
7. Fedorenko R. P. Psychologija simji : navch. posib. / R. P. Fedorenko. – Luts'k : Vega-Druk, 2015. – 364 s.

R. P. Fedorenko. ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ADULTERY AT DIFFERENT STAGES OF FAMILY FOUNDATIONING.

The article is devoted to theoretical justification and empirical study of adultery at different stages of family functioning. The features of emotional and physical aspects of adultery are analyzed.

One of the objectives of the study was to analyze the marital satisfaction over the family life cycle, as well as the association between the relationship satisfaction and a display of love and sympathy at different stages of marriage.

The results of the study showed that the longer family life cycle, the lower satisfaction with family life, while the shorter period of cohabitation, the higher the indicators of love. The analysis of sexual self-esteem has shown that both male and female levels of marital satisfaction do not play a significant role in this choice.

The longer family life cycle, the less attention is paid to sexual relations, including couples with a high marital satisfaction. At the same time, middle and low-satisfied spouses state that the longer marital experience, the sooner the partners are growing apart. These couples also tend to committing adultery.

It is noteworthy that the marital satisfaction decline and the growth of family life cycle of both men and women increases the interest and communication with online interlocutors of the opposite sex. At the same time, partners who are happy with married life, prefer playing games, searching for new information, communicating with friends to adultery.

Key words: *adultery, family destruction, psychological compatibility, sexual well-being, harmony of marital relations, sexual relations, personality profile.*

УДК 159.9:373.29–044.332

І. С. ХОМИЧ

**ФІЗІОЛОГІЧНІ І ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ**

Стаття присвячена аналізу фізіологічних і психологічних аспектів соціальної адаптації дитини до школи. Готовність дитини до навчання визначається її фізичним і психічним розвитком, станом здоров'я, розумовим і особистісним розвитком, тобто велике значення має весь комплекс факторів. У нашому дослідженні розглядається поняття соціальної зрілості як потреби дитини у спілкуванні з ровесниками та вміння підпорядковувати власну поведінку законам дитячих груп, а також здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання. Схвалення вчителя має значний вплив на визначення потреби дитини в новій соціальній позиції. Гарна поведінка та успішність у навчанні конструюють відносини із батьками та з товаришами по класу.

Ключові слова: *адаптація, соціалізація, школяр, навчання, розвиток, ровесники, вчитель, батьки.*

Статья посвящена анализу физиологических и психологических особенностей социальной адаптации ребенка к обучению в школе. Готовность ребенка к обучению определяется его физическим и психическим развитием, состоянием здоровья, умственным и личностным развитием, то есть огромное значение имеет весь комплекс факторов. В нашем исследовании мы говорим о понятии социальной зрелости как необходимости в

общении со сверстниками и умении приспосабливаться к законам детских групп, а также способности исполнять роль ученика в ситуации школьного обучения. Одобрение учителя имеет значительное влияние на потребность ребенка в новой социальной позиции. Примерное поведение и успешное обучение конструируют отношение к родителям и сверстникам.

Ключевые слова: адаптация, социализация, школьник, обучение, развитие, сверстники, учитель, родители.

Постановка проблеми. Ключовим у дослідженні певного організму є поняття «адаптація», оскільки саме механізми адаптації, вироблені в результаті тривалої еволюції, забезпечують можливість існування організму в мінливих умовах середовища. Для опису різних проблем і труднощів, що виникають у школі, використовується термін «шкільна адаптація». Із цим поняттям пов'язують відхилення в навчальній діяльності – труднощі в навчанні, конфлікти з однокласниками, неадекватну поведінку. Цілковито природно, що подолання тієї чи іншої форми дезадаптованості повинне бути спрямоване на усунення причин, що її викликають. Адаптаційний процес торкається всіх рівнів організму: від молекулярної до психічної регуляції діяльності. У цьому процесі психічна адаптація відіграє важливу роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. М. П. Лукашевич характеризує поняття соціальної адаптації як різновид взаємодії особистості (або соціальної групи) із соціальним середовищем, під час якої узгоджуються вимоги й очікування її учасників та яка містить решту рівнів взаємодії: біологічний, психологічний та ін. А отже, шкільна адаптація перебуває в тісному взаємозв'язку з соціальною, особливо для учнів - початківців [6; с.101]. Стан здоров'я школярів є одним із головних критеріїв перебігу соціалізації. Процес фізіологічної адаптації дитини до школи можна розділити на кілька етапів або періодів, кожен із яких має свої особливості і характеризується різною мірою напруження функціональних систем організму. Те, як проходить цей процес, які зміни в організмі дитини наявні при адаптації до школи, протягом багатьох років вивчали спеціалісти в галузі медицини (М. В. Антропова, М. М. Кольцова, О. Г. Хрипкова) [5]. Ці комплексні дослідження включали вивчення показників вищої нервової діяльності, розумової працездатності, стану серцево-судинної системи, системи дихання, ендокринної системи, стану здоров'я, успішності, режиму дня, навчальної активності на уроках. Дослідники М. М. Безруких і С. П. Єфімова також звертають особливу увагу на залежність процесу адаптації до школи від стану здоров'я [3]. Як стверджує Т. В. Архиреева, готовність дитини до школи визначається її фізичним і психічним розвитком, станом здоров'я, розумовим і особистісним розвитком, тобто велике значення має весь комплекс факторів [2; с. 36]. І. В. Дубровіна характеризує поняття соціальної зрілості як потребу дитини у спілкуванні з ровесниками та вміння підпорядковувати власну поведінку законам дитячих груп, а також здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання [5]. Ключ до вирішення проблеми шкільної дезадаптації, судячи з положень концепції Б. Г. Ананьєва, знаходиться в розвитку індивідуальності дошкільнят [1]. Р. В. Овчарова бачить головну причину шкільної дезадаптації в молодших класах у характері сімейного виховання. Якщо дитина приходить до школи із сім'ї, де вона не відчувала переживання "ми", то і адаптація до школи проходить важко [7].

Формулювання цілей статті. Ми взяли собі за мету дослідити психологічні аспекти адаптації дитини до школи та всебічно розглянути процес соціалізації молодших школярів. Складність проблеми зумовлена теоретичною значущістю розкриття закономірностей цього процесу, а також необхідністю застосовувати отримані знання у практиці роботи із першокласниками. Згідно із сформульованою метою нашими завданнями є: здійснення теоретичного аналізу зазначеної проблеми; виявлення найбільш актуальних аспектів проблеми соціалізації молодших школярів; розкриття взаємозв'язку фізіологічних та психологічних особливостей із успішністю соціальної адаптації дитини; опис умов, за яких відбувається успішна соціальна адаптація школярів; розкриття сутності взаємодії вчителів та

шкільних практичних психологів у напрямку соціалізації молодших школярів у їх взаємодії з батьками (останньому твердженню вважаємо за доцільне присвятити окреме дослідження).

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні мова йтиме про три основні етапи адаптації. Перший етап – орієнтовний, коли у відповідь на весь комплекс нових впливів, пов'язаних із початком систематичного навчання, бурхливо реагують усі системи організму. Ця “фізіологічна буря” триває два-три тижні. На цьому етапі організм дитини витрачає все, що в нього є, та іноді і “бере у борг”, що свідчить про надзвичайно високу “ціну” плати за цей період. Тому вчителю важливо пам'ятати про дану особливість. Другий етап – “буря” вгамовується, “ціна” знижується. Помітне нестійке пристосування, коли організм шукає і знаходить певні отримані (або близькі до отриманих) варіанти реакцій на ці впливи. Третій етап – період відносно стійкого пристосування, коли організм знаходить найбільш оптимальні варіанти реагування на навантаження, які вимагають меншої напруги всіх систем.

Яку б роботу не виконував школяр, чи то розумова робота із засвоєнням нових знань, чи то фізичне навантаження, чи то психологічне навантаження, що пов'язане із процесом спілкування у великому колективі, кожна із систем організму повинна відреагувати своїм напруженням, своєю активністю. Тому чим більшу напругу буде “видавати” кожна система, тим більше ресурсів витратить організм. Але можливості дитини далеко не безмежні, а тривала, напружена утом і перевтома можуть завдавати значної шкоди здоров'ю [4]. Характеристика фізіологічних аспектів адаптації дає можливість здійснювати управління процесом навчання, сприяє розумінню вчителем можливості уникнення надмірної інтенсифікації навчальної праці. Відповідно до цього необхідно будувати весь педагогічний процес так, щоб не завдавати шкоди здоров'ю кожної дитини. Не слід також забувати, що готовність дітей до систематичного навчання різна, різний стан їхнього здоров'я, отже, процес адаптації до школи в кожному окремому випадку буде відрізнятися. Тривалість усіх трьох фаз адаптації 5-6 тижнів, причому найбільш складним є період між першим і четвертим тижнем.

Розглянемо, що відбувається в організмі дитини в перші дні навчання. М. М. Безруких, С. П. Єфімова зазначають, що передусім – спостерігається низький рівень і нестійкість працездатності, дуже високий рівень напруження серцево-судинної системи. Тільки на 5-6 тижні спостерігається стабілізація показників працездатності, знижується напруження головних систем організму, що забезпечують життя людини, тобто настає відносно стійке пристосування до всього комплексу навантажень, пов'язаних із навчанням. Дослідники звертають особливу увагу на залежність процесу адаптації до школи від стану здоров'я. Велике значення мають такі фактори як особливості життя дитини в школі (наскільки різко відрізняється звичайний для неї режим від шкільного). Безумовно, першокласники, які відвідували раніше дитячий садок, значно легше адаптуються до школи, ніж “домашні”, які не звикли до тривалого перебування в дитячому колективі й режиму дошкільного закладу [3]. Одним із головних критеріїв, що характеризують перебіг адаптації до систематичного навчання, є стан здоров'я дитини і зміна його показників під впливом навчального навантаження. Існують показники, за якими вчитель і батьки можуть визначити порушення стану здоров'я. Однією із характеристик, яка легко контролюється, є маса тіла. Ще один дуже інформативний показник – артеріальний тиск [5; с.25]. Режим навчальних занять і ступінь навчального навантаження насамперед впливає на стан нервової системи дітей. У школярів із певними порушеннями нервово-психічної функції дуже важко проходить адаптація до школи. Практика показує, що протягом першого півріччя погіршення нервово- психічного стану дітей більш виражене, тому варто звертати увагу на будь-яке порушення поведінки школяра – роздратованість, надмірну збудженість, в'ялість, апатію. Такі діти потребують особливої уваги, індивідуального підходу.

Успішна адаптація до шкільного життя залежить від рівня готовності дитини до навчання в першому класі, сформованості основних передумов навчальної діяльності. Чим краще готовий організм дитини до всіх змін, пов'язаних із початком навчання в школі, долаанням труднощів, яких не уникнути, тим легше вона їх подолає, тим спокійнішим буде

процес пристосування до школи. Практика показує, що у дітей, не готових до систематичного навчання, набагато важче і триваліше проходить адаптація, пристосовування до школи. Тобто, фактично “неготові” діти – це контингент ризику, що має найбільші труднощі, ризик невстигання, ризик поглиблення вже наявних відхилень в стані здоров’я або захворюти від надмірних навантажень і перевтоми. Саме тому такі діти вимагають особливого підходу і особливої уваги вчителя і тому так важливо визначити рівень готовності до школи ще до початку навчання. Як показують багаторічні дослідження цієї проблеми, готовність дитини визначається її фізичним і психічним розвитком, станом здоров’я, розумовим і особистісним розвитком, тобто велике значення має весь комплекс факторів [5; с.36].

Психологічна готовність до навчання передбачає готовність розумову, мотиваційну, емоційно-вольову й соціальну. Проаналізуємо складові компоненти психологічної готовності, оскільки рівень їх розвитку обумовлює успішність адаптації дитини до школи, її навчальні успіхи [5; 7]. Інтелектуальна готовність до навчання – це достатній рівень розвитку деяких пізнавальних процесів. Можна сказати, що інтелектуальна зрілість відображає функціональне дозрівання структур головного мозку. Але розумова готовність дітей до школи не зводиться тільки до оволодіння певною сумою знань про навколишнє середовище, а включає мислительні дії та операції. Тому вона визначається як уміння дошкільнят розв’язувати прості задачі, робити звуковий аналіз слова або зв’язно розповідати про зображення на картці. Важливим є не стільки обсяг знань дитини, скільки їх якість, ступінь усвідомлення, чіткість уявлень.

Мотиваційна готовність до навчання характеризується наявністю в дитини бажання навчатися. Це прагнення до діяльності, що має суспільне значення, до нової соціальної позиції. Якщо у дитини сформоване бажання навчатися в школі, що ґрунтується на адекватних уявленнях про неї, про її вимоги, то це сприятливий фактор, який забезпечує нормальний перехід до навчання у школі. Прагнення до школи заради зовнішніх атрибутів свідчить про недостатню мотиваційну готовність дитини. У такому випадку школяр виявляється не готовим до труднощів учіння, швидко розчаровується в шкільних справах, а це негативно позначається на процесі адаптації до школи, на навчальних досягненнях учнів. Успішне засвоєння різноманітних знань створює у маленького школяра гарне емоційне самопочуття. В шкільні роки виникають досить виражені зв’язки із товаришами по класу. І якщо дома, в сім’ї гарний психологічний клімат, то це ще й пора близьких, відвертих відносин з батьками. Важливо, аби дитячий розвиток відбувався без психологічних травм. Такі травми можуть бути зумовлені переляком, переживанням образи, несправедливості, боязню невдачі в навчанні чи насмішок однокласників. Вони викликають у дітей стан підвищеної тривожності і відображаються на їхній поведінці та навчанні.

Позитивно впливає на розвиток особистості дитини та призводить до успішної соціальної адаптації і відсутності внутрішніх конфліктів. Основою таких конфліктів може бути невідповідність між сформованим рівнем домагань в різних областях (навчання, спортивні заняття, статус серед однолітків та статус у сім’ї) і дійсним станом справ. Наприклад, молодший школяр звик до похвали, а тепер його не хвалять. Дома він був у центрі уваги, а тепер народився братик, і вся увага дістається йому. Із цього всього може виникати дратівливість, незадоволення, заздрість, якщо небажані особливості вчасно не помічаються дорослими і якщо ті, в свою чергу, не приймають застережні міри. Визначну роль мотивації готовності дитини до шкільного навчання підкреслює у своїх роботах Л. І. Божович. У структурі мотиваційної сфери першокласника представлені різні мотиви, але лише якийсь один може домінувати [4]. У випадку домінування соціальних мотивів навчання дитина прагне до школи, щоб зайняти в суспільстві нову позицію (школяра). Пізнавальна потреба виражена у неї слабо, тому в школі дитину цікавлять не знання, які дає вчитель, а виконання ролі учня, яке задається новим статусом. Саме похвала вчителя вмотивовує навчальну діяльність дитини. Але як тільки ця позиція стане для неї звичною і їй вже не треба буде підтвердження, що вона добре справляється зі своєю роллю, похвала вчителя перестане справляти мотивуючий вплив, то в учня будуть спостерігатися труднощі в навчанні. Якщо домінує пізнавальна мотивація діти прагнуть дізнатися в школі багато

цікавого, нового. Але якщо на уроках їм стане нецікаво, то вони можуть відволіктися і зайнятися сторонніми справами. Оскільки у дитини слабо розвинені соціальні мотиви учіння, то у неї не спостерігається прагнення добре виконувати обов'язки учня, як того вимагає нова соціальна позиція. Діти з домінуванням пізнавальної мотивації, але слабо вираженими соціальними мотивами навчання можуть опинитися менш готовими до шкільного навчання, ніж діти з домінуванням соціальних мотивів навчання.

Зі вступом до школи змінюється зміст і характер ставлення дитини до оточуючого світу і до самої себе. Вона усвідомлює особливу важливість навчальної діяльності – це суспільно-значуща діяльність (людина вчиться, щоб стати корисною суспільству). Учень має нові обов'язки, за виконання яких звітується перед суспільством в особі вчителя: регулярно ходити до школи, робити уроки, не запізнюватися, виконувати правила для школярів тощо. Система дитина – дорослий якісно змінюється, диференціюється. У стосунках дитина-вчитель діє мораль односторонньої поваги, слухняність. Вчитель – центральна персона не тільки на уроці, а на певний час у всьому житті дитини. Цим і характеризується в першу чергу “внутрішня позиція учня” (Л. І. Божович) [4]. Вчитель – носій та еталон усіх тих соціальних норм, які повинен засвоїти учень. Вчитель має незаперечний авторитет і є моделлю поведінки дітей. Тільки він ставить вимоги, перевіряє якість їх виконання, оцінює – чим і створює умови для подальшої соціалізації, доводить поведінку до певної стандартизації в системі соціальних обов'язків та прав. Взаємини між учителем та школярем будуються не на основі емоційних контактів (як це було в дитсадку між вихователем та дитиною), а на основі виконання учнем соціальних норм, правил для учнів, обов'язків школяра. Гарна поведінка та успішність у навчанні конструюють відносини із батьками, з товаришами по класу. Таким чином, емоційний стан учнів не тільки в класі, а й удома, і в спілкуванні з товаришами визначає вчитель. Оцінюючи його на уроках у школі, вперше взаємини між дитиною і вчителем стають взаєминами між дитиною і суспільством. Кожен учень чутливо ставиться до оцінок учителя. І якщо останній до одних ставиться поблажливо, а до інших суворо, система вчитель-учень руйнується зсередини: до вчителя виникає образа, недовіра, навіть злість. Соціальний статус дитини в групі товаришів багато в чому залежить також від успіхів її в учінні, від оцінкового ставлення до неї вчителя. У багатьох сім'ях теж у першу чергу цікавляться, яку оцінку одержала дитина в школі, взаємини між дитиною і батьками визначаються успіхами чи невдачами в навчанні. Хоча з новими обов'язками дитина набуває і нових прав: у неї повинні бути години для виконання завдань, дитина може вимагати від батьків купити письмові приладдя, спортивну форму тощо. Змінюється система відносин з ровесниками. Підпорядкування кожного учня загальним правилам – це в першу чергу ставлення до групи, до класу. З'являються нові соціальні ролі й нові офіційні стосунки між дітьми (староста, черговий, відповідальний та інші). Формується дитячий колектив, який відіграє важливу роль у соціалізації особистості кожного її члена. Встановлюються міжособистісні стосунки, які визначаються якостями особистості, вмінням спілкуватися.

Отже, молодший школяр повинен зайняти дві соціальні позиції: стосовно вчителя і стосовно членів свого класу. Ці позиції не повинні вступати в протиріччя (наприклад, учитель високо оцінює одні якості, а діти – зовсім інші). Якщо спочатку коло вимог до кожного визначає вчитель, то з розвитком групи розвиваються вимоги до кожного з боку дитячого колективу. Емоційна децентрація допомагає молодшому школяреві взаємодіяти з ровесниками на принциповому рівноправ'ї, тобто мати власну думку та емоційну оцінку того, що відбувається в групі. Задоволення від спільних занять, бажання бути разом з усіма допомагає переборювати труднощі, що пов'язані з різницею в намірах, бажаннях і думках. Учитель сприяє формуванню дитячого колективу, навчає дітей з перших днів у школі виявляти один до одного уважність, готовність надати допомогу, працювати разом, будувати співробітництво. Група є середовищем народження ініціативної поведінки й у пізнавальній сфері, якщо вчитель використовує групові форми праці, вміло спрямовує зусилля кожного на спільне вирішення навчальних завдань. Виникає і нове ставлення учня до самого себе (гордість, радість, смуток, образа, прикрість та ін., що значною мірою визначається успіхами у навчанні). У молодших школярів вимоги до інших більш суворі, оцінки більш категоричні,

ніж оцінка себе. Коли стикається бажання та обов'язок, "хочу" та "треба", дитина частіше дотримується бажань. Але внутрішнього конфлікту, мук сумління не виникає. Дитина виправдовує себе: "Я цього не хотів зробити", або "Я не знаю, як це вийшло". І так на довільному рівні вчиняє завжди "Як треба", а на мимовільному – слухає свої наміри, саме тому виникає неузгодженість мотивів реальних та тих, про які говорять. Про вчинки товаришів теж судять за їх наслідками, в мотиви не вникають. Самооцінка частіше завищена, хоча більш критична, ніж у дошкільників [5]. Соціальна готовність дитини до навчання в школі – це уміння будувати взаємовідносини із дорослими і ровесниками. Цей комплекс готовності включає в себе формування у дітей якостей, завдяки яким вони мали б можливість спілкуватися з іншими дітьми, вчителем.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Ми розглянули соціальну готовність дитини до навчання в школі як уміння будувати взаємовідносини із дорослими і ровесниками. Основними сторонами психологічної готовності до школи є: ставлення до дорослого, ставлення до ровесника, ставлення до самого себе. Взаємовідносини в системі "учитель-учень" визначають психологічну адаптацію дитини до школи. Проведене дослідження дає нам можливість узагальнити чинники, що негативно впливають на соціальну адаптацію молодших школярів та обґрунтувати її психолого-педагогічні умови. Зокрема, були виокремлені такі основні чинники соціальної адаптації: рівень соціальної готовності дитини до школи; стиль і методи виховання в сім'ї; стиль спілкування вчителя з учнями.

Проведений аналіз літератури та сучасного стану справ із соціальної адаптації молодших школярів показав, що дана проблема є міждисциплінарною та потребує комплексного вирішення. Вважаємо за доцільне в подальшому охарактеризувати особливості роботи шкільного психолога із соціально дезадаптованими учнями та принципи взаємодії психолога з батьками.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
2. Архиреева Т. В. Становление критического отношения к себе у детей младшего школьного возраста / Т. В. Архиреева // Вопросы психологии. – 2002. – № 3.
3. Безруких М. М. Как подготовит ребенка к школе / М. М. Безруких, С. П. Ефимова, М. Г. Князева. – М., 1997. – 238 с.
4. Божович Л. И. Проблема формирования личности / Л. И. Божович. – Воронеж, 2001. – 349 с.
5. Дубровина И. В. Практическая психология образования / И. В. Дубровина. – М., 2004. – 592 с.
6. Лукашевич М. П. Соціальна робота: (теорія і практика): підручник / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. – Київ : Каравела, 2009. – 368 с.
7. Овчарова Р. В. Технологии практического психолога образования. / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ «Сфера», 2000. – 448 с.
8. Цылев В. Р. О проблеме психологической адаптации школьников / В. Р. Цылев // Психологическая наука и образование. – 1998. – № 3–4. – С. 31–38.

References

1. Anan'ev B. N. Chelovek kak predmet poznaniya. / B. N. Anan'ev. – SPb. : Pyter, 2001. – 288 s.
2. Arkhyreeva T. V. Stanovlenye krytycheskoho otnosheniya k sebe u detei mladsheho shkol'nogo vozrasta / T. V. Arkhyreeva // Voprosy psykholohyy. – 2002. – № 3.
3. Bezrukykh M. M. Kak podgotovyit rebenka k shkole / M. M. Bezrukykh, S. P. Yefymova, M. H. Kniazeva. – M., 1997. – 238 s.
4. Bozhovych L. Y. Problema formyrovaniya lychnosty / L. Y. Bozhovych. – Voronezh, 2001. – 349 s.

5. Dubrovyna Y. V. Praktycheskaia psykholohyia obrazovanyia / Y. V. Dubrovyna. – M., 2004. – 592 s.
6. Lukashevych M. P. Sotsialna robota: (teoriia i praktyka) : pidruchnyk / M. P. Lukashevych, T. V. Semyhina. – Kyiv : Karavela, 2009. – 368 s.
7. Ovcharova R. V. Tekhnolohyy praktycheskoho psykholoha obrazovanyia. / R. V. Ovcharova. – M. : TTs «Sfera», 2000. – 448 s.
8. Tsylev V. R. O probleme psykholohycheskoi adaptatsyy shkolnykov / V. R. Tsylev // Psykholohycheskaia nauka y obrazovanye. – 1998. – № 3–4. – S. 31–38.

I. S. Khomych. PHYSIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CHILD'S SOCIAL ADOPTION TO SCHOOL.

The paper concerns with the analysis of physiological and psychological aspects of child's social adoption to school. Child's readiness to study is determined by his or her physical and psychic development, health, mental and personal development. The author points out that the complex of these factors has the important meaning in researched issue. This study considers the notion of social maturity as child's need in communication with peers, skills to order the own behavior according to child group laws and ability to be a student in the situation of school studying. Teacher's approval has a significant influence on child's need determination in a new social position. Good behavior and achievements at studying construct relations with parents and classmates.

Key words: adoption, socialization, student, studying, development, peers, teacher, parents.

УДК [378.147:159.9-051]:316.46

Н. О. ХУПАВЦЕВА, В. Б. МАКСИМЧУК

**ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ**

У статті уточнено сутність і структуру лідерських якостей студентів-психологів. Охарактеризовано лідерські якості як сукупність індивідуально-особистісних та соціально-психологічних властивостей особистості, що дозволяють їй виконувати роль лідера у групі. Студентський вік названо чутливим періодом для формування лідерських якостей. Розглянуто шляхи формування та розвитку лідерських якостей студентів-психологів. Показано, що найбільш сприятливі умови для формування та розвитку лідерських якостей студентів створюються при правильній організації навчального процесу, використанні методу проєктів, ігрового методу, тренінгу та активної участі у студентському самоврядуванні.

Ключові слова: лідер, ініціативність, самостійність, самооцінка, лідерські якості, професійна підготовка.

Статья посвящена формированию и развитию лидерских качеств студентов-психологов. Охарактеризованы лидерские качества как совокупность индивидуально-личностных и социально-психологических свойств личности, позволяющие ей выполнять роль лидера в группе. Студенческий возраст назван чувствительным периодом для формирования лидерских качеств. Рассмотрены пути формирования и развития лидерских качеств у студентов-психологов. Показано, что наиболее благоприятные условия для формирования и развития лидерских качеств студентов создаются при правильной организации учебного процесса, использовании метода проектов, игрового метода, тренинга и активного участия в студенческом самоуправлении.

Ключевые слова: лидер, инициативность, самостоятельность, самооценка, лидерские качества, профессиональная подготовка.

З М І С Т

Павелків Р. В., Василюк В. М., Юдкіна Х. В. Змістовий аналіз дефініції «емоційне вигорання в спорті».....	5
Вірна Ж. П., Повар К. О. Статеворольова ідентифікація як чинник психологічного благополуччя сімейного подружжя.....	12
Артемова О. І., Дружиніна І. А. Креативність як запорука професіоналізму ведучого тренінгових груп.....	18
Березюк Т. П. Методологія комплексного психологічного дослідження проблеми формування професійно-особистісного становлення майбутніх менеджерів в умовах ВНЗ.....	24
Бігунов Д. О. Мовленнєва поведінка особистості: комунікативні стратегії та тактики.....	31
Гаврилюк Н. П. Вплив типів сімейного виховання на психоемоційний стан дитини.....	37
Грицюк І. М., Сидорук І. М. Теоретико-методологічні передумови нейротеології: особливості мозку та поведінки релігійної людини.....	45
Замелюк М. І., Магдисюк Л. І., Ольхова Н. В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості.....	50
Іванюта О. В. Психолого-педагогічні аспекти формування авторитету викладача.....	57
Іванюта О. В. Особливості розвитку змістовних компонентів візуального мислення підлітків.....	63
Клочек Л. В. Психологічна програма оптимізації розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії.....	70
Корчакова Н. В. Стимулювання просоціальних тенденцій особистості у періоди дитинства та підлітковості.....	78
Коць М. О., Ятчук Т. М. Особливості психологічної корекції емоційно-вольової сфери дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.....	85
Крижановська З. Ю., Новосад Т. В. Психологічні відмінності в самореалізації підлітків міста та села.....	90
Литвин Н. І., Борецька О. В., Сойко О. В. Комплексна психолого-педагогічна реабілітація дітей з особливими потребами засобами сенсорної інтеграції.....	94
Магдисюк Л. І., Павлова Б. В. Особливості застосування судово-психологічної експертизи у судочинстві.....	100
Оксентюк Н. В. Проблема психічного здоров'я: європейський досвід.....	106
Осьмак Л. П., Безлюдна В. І. Розвиток соціальних здібностей у середньому та старшому підлітковому віці.....	113
Павелків В. Р. Психологічні основи мінімізації деструктивних проявів агресії у підлітковому віці.....	120
Панасюк В. М. Корекція агресивних поведінкових конструкцій у підлітковому віці: теоретичний аспект.....	126
Рудюк О. В. Типологічні особливості особистісної структури безробітних.....	133
Ставицький О. О., Ставицька О. Г. Психологічний аналіз соціальної установки до інвалідизованих людей в демографічній площині.....	140

Федоренко Р. П. Аналіз психологічних особливостей подружньої зради на різних стадіях функціонування сім'ї.....	146
Хомич І. С. Фізіологічні і психологічні аспекти соціальної адаптації дитини до школи.....	152
Хупавцева Н. О., Максимчук В. Б. Формування і розвиток лідерських якостей студентів-психологів.....	158
Щедріна М. М. Соціально-психологічний супровід студента у період адаптації до навчання у ВУЗі.....	165
Яницька О. Ю., Іванюта О. В., Динаміка формування та розвитку операціональних характеристик візуального мислення в підлітковому віці.....	170
Яницька О. Ю. Взаємозв'язок різних видів мислення як психологічна проблема.....	177
Відомості про авторів	182

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 10

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 10 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 188 с.

УДК 159.9+316.6

Підписано до друку 28.05.2018 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 21,86. Наклад 300. Зам. № 38.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».
м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.